

แนวทางการพัฒนางานยุติธรรมสำหรับประชาชนโดยระบบทนายของรัฐ

Development Approach of Justice for People by the Public Defender

สนธยา ใจมกัณ

Sonthaya Jomkun

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Pathom Rajabhat University

Email: son.sontaya@gmail.com

Received January 8, 2023; **Revised** February 18, 2023; **Accepted** March 19, 2023

Abstract

This research aimed to 1) study the systematic pattern of public defenders in other countries that have an international standard; 2) find out problems and obstacles in using the system of public defenders in Thailand; and 3) seek any pattern and model development of public defenders suitable for Thai society. This research reviewed documents, conducted in-depth interviews, and formed a focus group. Research procedures were guaranteed by human research ethics. The results showed that United States of America employed public defender system because it extremely attended in suspect's right issue considered as a fundamental right and a guarantee in litigation. In England, suspects were considered disadvantageous because they had no legal knowledge and were also scared, confused, or induced. So, having an attorney helped people' benefits. Philippines had a Public Defender Bureau for finding attorneys for poor people in litigation. After analyzing the foreign patterns, problems, and obstacles in using the system of public defenders in Thailand, a researcher found a model development of the public defender system. This really helped people in equally approaching the fairness.

Keywords: public defender; attorney system; Judicial process

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์คือ 1. เพื่อศึกษารูปแบบระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) ในประเทศต่างๆ ที่มีมาตรฐานสากล 2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการนำระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) มาใช้ในประเทศไทย 3. เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการทบทวนเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย โดยวิธีดำเนินการวิจัยได้ผ่านการรับรองจริยธรรมในมนุษย์ และได้ดำเนินการเก็บข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยดังกล่าว ผลการวิจัยพบว่าประเทศสหรัฐอเมริกามีการใช้ระบบทนายความของรัฐเพราะมีความตื่นตัวในเรื่องสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเป็นอย่างมาก โดยถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานและเป็นหลักประกันในการต่อสู้คดีอย่างเท่าเทียมกัน ประเทศอังกฤษเห็นว่าผู้ถูกกล่าวหา มักจะเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะเสียเปรียบ เพราะขาดความรู้ด้านกฎหมาย มีความกลัว สับสน หรืออาจถูกชักนำ ดังนั้นการมีทนายความจึงเป็นการรักษาผลประโยชน์ให้แก่ประชาชนได้ และประเทศฟิลิปปินส์มีการจัดตั้งสำนักงานทนายความของรัฐขึ้นเพื่อช่วยเหลือด้านทนายความให้แก่ประชาชนที่ขัดสนในการดำเนินคดี ซึ่งจากการศึกษารูปแบบของต่างประเทศ ประกอบกับการวิเคราะห์ปัญหา และอุปสรรคการนำระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) มาใช้ในประเทศไทยนั้น จึงพบแนวทางการพัฒนาระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) ที่ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกันได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ทนายความของรัฐ; ระบบทนายความ; กระบวนการยุติธรรม

บทนำ

การให้ความช่วยเหลือทางด้านทนายความแก่ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิดอาญานั้น มักประสบกับปัญหาและอุปสรรค เพราะการที่ไม่เข้าใจกฎหมาย ไม่รู้สิทธิของตนเอง หรือไม่สามารหหาผู้ที่จะมาช่วยเหลือตนเองได้ ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้ในแต่ละประเทศต่างมีกฎหมาย และระบบการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนของตน ภายใต้กติกา ระหว่างประเทศว่า ด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ประกอบกับหลักการและแนวปฏิบัติของสหประชาชาติ ว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามบริบทของประเทศนั้นๆ

การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาของประเทศไทยนั้น ได้ถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา 68 (Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560(2017)) เกี่ยวกับเรื่องหลักประกันสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ด้วยการจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งกฎหมายได้กำหนดให้มีการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาตั้งแต่ชั้นสอบสวน กล่าวคือ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 ในกรณีคดีมีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในกรณีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกิน 18 ปี หากผู้ต้องหาเหล่านั้นไม่มีทนายความมาด้วย ให้รัฐจัดหาทนายความให้ ส่วนในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก หากผู้ต้องหาไม่มีทนายความและต้องการทนายความให้รัฐจัดหาทนายความให้ โดยกฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนมีหน้าที่ต้องถามผู้ต้องหา ซึ่งเป็นทำนองเดียวกันกับในชั้นพิจารณา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ที่กำหนดให้ศาลมีหน้าที่ต้องถามจำเลย และให้ศาลเป็นผู้จัดหาทนายความให้แก่จำเลย (Code of Criminal procedure B.E. 2562(2019)) นอกจากนี้ยังมีการให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมาย หรือทางด้านทนายความจากหน่วยงานราชการหรือเอกชนอื่น ตาม

ภารกิจที่จะต้องเป็นส่วนหนึ่งในการให้ความช่วยเหลือเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นในสังคมไทยอีกด้วย เช่น การให้ความช่วยเหลือจากสำนักงานอัยการ สภานายความ องค์การเอกชน มหาวิทยาลัย หรือองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตามในการปฏิบัติตามที่กฎหมายกำหนดหรือการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนนั้น ยังไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมายได้ เนื่องจากมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการ เช่น ระบบการจัดหาทนายความยังไม่สามารถจัดหาทนายความที่มีความเชี่ยวชาญได้อย่างเหมาะสมกับคดี ค่าตอบแทนทนายความอย่างเหมาะสมที่สามารถให้ทนายความปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่ งบประมาณสนับสนุนการทำงานของทนายความ ความมุ่งมั่นตั้งใจของทนายความในการช่วยเหลือหรือพิทักษ์สิทธิให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย เกณฑ์ในการให้ความช่วยเหลือด้านทนายความให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความช่วยเหลือได้อย่างเสมอภาคกัน จำนวนทนายความที่เพียงพอตามที่กฎหมายรับรอง บุคลากรสนับสนุน และองค์กรที่เหมาะสมในการเป็นเจ้าภาพดูแลทนายความที่รัฐจัดทำให้แก่ประชาชนทั้งตามที่กฎหมายกำหนดและที่กระจายอยู่ตามหน่วยงานต่างๆ ซึ่งอาจเกิดความไม่เป็นเอกภาพ ขาดการประสานงานและขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงานจนอาจส่งผลทำให้ประชาชนเกิดความสับสนได้

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษารูปแบบระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) ในต่างประเทศที่มีมาตรฐานสากลด้านการบริหารจัดการระบบทนายความของรัฐ เพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) ในประเทศต่างๆ ที่มีมาตรฐานสากล
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการนำระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) มาใช้ในประเทศไทย
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ทำการวิจัย ได้แก่ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับระบบทนายของรัฐและการคุ้มครองสิทธิของประชาชน

ขอบเขตด้านประชากร คณะผู้วิจัยมุ่งศึกษากลุ่มประชากร 2 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มประชากรในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ ผู้พิพากษา พนักงานอัยการ ตำรวจ และทนายความ
2. กลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้บริการทนายความที่รัฐจัดให้ในประเทศไทย ได้แก่ ผู้ต้องขังและประชาชนที่ใช้ทนายความซึ่งรัฐจัดทำให้

ขอบเขตด้านพื้นที่ในการทำการวิจัย ได้แก่ พื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (นนทบุรี ปทุมธานี นครปฐม)

ขอบเขตด้านระยะเวลา ระยะเวลาในการศึกษา 2 ปี 3 เดือน ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2561 – เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2563

ทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ระบบการดำเนินคดีอาญา โดยทั่วไประบบการดำเนินคดีอาญา มี 2 ระบบ (Na Nakorn, 2006) คือ 1. การดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวน (Inquisitorial System) ที่ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยแทบจะไม่มีสิทธิหรือได้รับการคุ้มครองด้านสิทธิมนุษยชนใดๆ เลยเปรียบเสมือนเป็นเพียงวัตถุในการซักฟอกคดีเท่านั้น และ 2. การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา (Accusatorial System) ที่มีลักษณะประการสำคัญ คือ มีหลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในฐานะที่เป็นคนและเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพิจารณาคดีอาญา จึงเปิดโอกาสให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ตั้งแต่เริ่มต้นคดี โดยให้สิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะมีทนายความคอยช่วยเหลือในการดำเนินคดีและยิ่งไปกว่านั้นหากเป็นคดีที่มีความสำคัญยังเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องจัดหาทนายความให้อีกด้วย

หลักอาวูชที่เท่าเทียมกัน ในประเทศที่ใช้ระบบการดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา (Accusatorial System) ที่ผู้ถูกกล่าวหาจะมีสิทธิที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่นั้น คู่ความฝ่ายหนึ่ง คือผู้กล่าวหาซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐกับอีกฝ่ายหนึ่งคือผู้ที่ถูกกล่าวหาซึ่งเป็นราษฎร ต้องอยู่ในฐานะที่สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเท่าเทียมกัน ทั้งนี้เป็นไปตาม “หลักอาวูชที่เท่าเทียมกัน” (Na Nakorn, 2006) ดังนั้นรัฐในฐานะที่เป็นนิติรัฐจึงต้องมีหน้าที่จัดหาให้อาวูชที่เท่าเทียมกันให้แก่ราษฎรเพื่อใช้ต่อสู้คดี ซึ่งได้แก่ ทนายความ เพื่อช่วยเหลือประชาชนในการให้ความช่วยเหลือด้านคดีความ ให้คำปรึกษาหรือคำแนะนำในขณะที่ต้องอยู่ในกระบวนการพิจารณา หรือแม้แต่ราษฎรที่มีฐานะยากจนไม่สามารถว่าจ้างทนายความมาว่าต่างแทนตนได้รัฐก็มีหน้าที่ต้องให้ความช่วยเหลือจัดหาทนายความให้

หลักนิติธรรม เป็นหลักการพื้นฐานของประเทศอังกฤษ ซึ่งประกอบไปด้วย 2 มิติ ที่แยกขาดออกจากกันไม่ได้ต้องควบคู่กันไป คือเป็นรูปแบบที่ชัดเจนแน่นอนว่าการใช้อำนาจของรัฐต้องอยู่ภายใต้กฎหมายควบคุมไปกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน บังคับใช้เป็นการทั่วไป เสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ และมีความชัดเจนไม่คลุมเคลือ (Singkaneti, 2021) ซึ่งหลักนิติธรรมเป็นหลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายที่จะถูกล่วงละเมิดไม่ได้ ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมที่ดีจึงต้องเคารพและปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมด้วย

2. หลักการเกี่ยวกับทนายความในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

หลักการทั่วไปของการมีทนายความ หลักการทั่วไปของการมีทนายความในคดีอาญานั้นมีเหตุผล 2 ประการ กล่าวคือ ประการแรกเพื่อช่วยผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยให้ได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับสิทธิต่างๆ ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย รวมทั้งแนวทางในการต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงและพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน ประการที่สอง เพื่อป้องกันสิทธิของผู้ที่ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในระหว่างการดำเนินคดี (Thongkham, 2015) และที่สำคัญคือ ถือได้ว่าเป็นการตรวจสอบถ่วงดุลการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐอีกทางหนึ่งด้วย เพราะหากผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยมีทนายความหรือบุคคลที่ตนเองไว้วางใจอยู่ด้วยจะสามารถเป็นหลักประกันได้อย่างหนึ่งว่าการกระทำของเจ้าหน้าที่จะเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายและหากมีการรับสารภาพก็หน้าจะเกิดขึ้นโดยสมัครใจอย่างแท้จริง

หลักการทั่วไปของการจัดหาทนายความโดยรัฐ การมีทนายความถือเป็นสิทธิอย่างหนึ่งของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในการต่อสู้คดีอาญา สิทธิที่จะมีทนายความนั้นได้รับการรับรองใน ICCPR ข้อ 14 (d) ว่าสิทธิที่จะมีทนายความแยกได้เป็น 2 เรื่อง คือ สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากทนายความ และการตั้งทนายความโดยรัฐ (Srisanit, 2020) และแม้ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับสิทธิในการช่วยเหลือจากทนายความ แต่ในบางกรณีจำเลยอาจไม่อยู่ในฐานะที่จะเข้าถึงความช่วยเหลือนั้นได้ เช่น เป็นผู้ยากไร้ไม่มีเงินว่าจ้างทนายความ ICCPR จึงได้รับรองสิทธิ

ดังกล่าวอีกชั้นหนึ่ง คือให้รัฐมีหน้าที่ตั้งทนายความให้ในกรณีที่ไม่มีความสามารถที่จะจ่ายค่าทนายความได้ รัฐมีหน้าที่จะต้องจัดหาทนายความให้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย (Srisanit, 2020)

ทนายความในประเทศไทย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 3 สิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา 29 ได้บัญญัติเกี่ยวกับเรื่องการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยที่อยู่ในระหว่างการดำเนินคดีอาญาว่ารัฐจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐและแนวทางการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรมที่รัฐจะต้องจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็วและไม่เสียค่าใช้จ่ายที่สูงเกินสมควร นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา 68 ยังให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมกับผู้ยากไร้หรือด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมรวมถึงการจัดหาทนายความให้ ส่วนในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 ก็มีการบัญญัติถึงกรณีที่ต้องจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนออกเป็น 2 กรณี คือ

1. กรณีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกิน 18 ปี ในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนการสอบสวนให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้

2. กรณีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มทำการสอบสวนให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ หากผู้ต้องหาไม่มีทนายความและต้องการทนายความรัฐต้องจัดหาทนายความให้

นอกจากนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 แบ่งกรณีที่ต้องมีทนายความในชั้นพิจารณา ออกเป็น 3 กรณี คือ

1. กรณีคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จำเลยจะต้องมีทนายความว่าต่างแทนตน เนื่องจากมีอัตราโทษถึงขั้นสูงสุด โดยทั้งนี้กฎหมายกำหนดให้ศาลถามว่าจำเลยมีทนายความมาหรือไม่ หากไม่มีศาลจึงต้องตั้งทนายความให้

2. กรณีคดีที่จำเลยอายุไม่เกิน 18 ปี ในวันที่ถูกฟ้องต่อศาลไม่ว่าจะเป็นคดีความผิดใดก็ตามมีความจำเป็นที่เด็กอายุไม่เกิน 18 ปี จะต้องมีทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมายมาคอยช่วยเหลือในการต่อสู้คดี โดยกฎหมายกำหนดให้ศาลถามว่าจำเลยมีทนายความมาหรือไม่ หากไม่มีศาลจึงต้องตั้งทนายความให้เช่นเดียวกัน

3. ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกทุกคดี กฎหมายกำหนดให้ศาลถามจำเลยถึงทนายความในการว่าต่างแทนตน หากไม่มีศาลต้องถามต่อว่าจำเลยต้องการทนายความหรือไม่ หากต้องการศาลก็จะตั้งทนายความให้และให้ศาลจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแทนทนายความที่ศาลตั้งโดยคำนึงถึงสภาพแห่งคดีและสภาวะทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนดโดยความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง

นอกจากนี้การจัดหาทนายความให้แก่ผู้ถูกคุมขังในกรณีมีเหตุจำเป็นในการสอบสวนหรือฟ้องร้องคดีและต้องออกหมายขังผู้ต้องหานั้นไว้ หรือมีความจำเป็นต้องสั่งขังต่อไป เช่นนี้ผู้ต้องหาที่มีสิทธิแต่งตั้งทนายความเพื่อแถลงข้อคัดค้านและซักถามพยาน หากผู้ต้องหาร้องขอศาลจะต้องตั้งทนายความให้แก่ผู้ต้องหา

ทั้งนี้การตั้งทนายความโดยรัฐนั้น ในประเทศไทยให้รัฐตั้งทนายความให้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายและทนายความที่รัฐจัดหาให้จะได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายจากรัฐตามระเบียบที่กระทรวงยุติธรรมกำหนด

ดังนั้น จากแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของประชาชนและหลักการเกี่ยวกับทนายความในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะเห็นได้ว่าจะต้องเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ตั้งแต่เริ่มต้นคดี และมี

สิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองอันอาจจะต้องรับผิดชอบทางอาญา โดยที่รัฐนั้นมีหน้าที่จัดหาอาชญาที่เท่าเทียมกันให้แก่ราษฎรเพื่อใช้ต่อสู้คดีอันเป็นไปตามหลักอาชญาที่เท่าเทียมกันซึ่งก็คือทนายความจึงจะเป็นการรักษาสมาตุลระหว่างการใช้อำนาจรัฐในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษและหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) ด้วยวิธีการทบทวนเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อย โดยผู้วิจัยมุ่งประเด็นการศึกษาไปที่ระบบทนายของรัฐในต่างประเทศที่มีมาตรฐานด้านการบริหารจัดการรวมถึงศึกษาปัญหาและอุปสรรคการนำระบบทนายของรัฐมาใช้ในประเทศไทยเพื่อนำไปสู่การค้นหารูปแบบทนายของรัฐที่เหมาะสมในประเทศไทยและหน่วยงานที่ควรที่จะเข้ามามีหน้าที่รับผิดชอบ ซึ่งมีวิธีการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบเครื่องมือในการวิจัย
2. ดำเนินการขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัย จากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์และสัตว์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
3. จัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดเห็นจากกลุ่มประชากรตัวอย่าง ได้แก่ ผู้พิพากษาประจำศาลที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับคดีอาญาโดยเฉพาะ หรือปฏิบัติงานด้านวิชาการของสำนักงานศาลยุติธรรม พนักงานอัยการประจำกองที่ปฏิบัติงานด้านคดีอาญา ตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป หรือปฏิบัติงานด้านวิชาการของสำนักงานอัยการสูงสุด พนักงานสอบสวนที่ปฏิบัติงานมาแล้วไม่น้อยกว่า 4 ปี มีประสบการณ์ในการทำคดีร่วมกับทนายขอแรง ทนายความประจำศาลที่มีประสบการณ์ในการว่าความมาไม่น้อยกว่า 20 คดี อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยในสาขาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เจ้าหน้าที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ผู้ปฏิบัติงานในกองส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพที่มีประสบการณ์ทำงานมาไม่น้อยกว่า 2 ปี เพื่อนำไปสู่การออกแบบสัมภาษณ์
4. ออกแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน เป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้องของแบบสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก
5. สัมภาษณ์เชิงลึก โดยแบ่งประชากรออกเป็น 2 ส่วน คือ
 - 5.1 ประชาชนที่เคยใช้บริการทนายความขอแรงที่รัฐจัดหาให้
 - 5.2 ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้มีประสบการณ์ที่ยินดีให้ความรู้ ความคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะต่างๆ และทัศนะเกี่ยวกับรูปแบบทนายของรัฐที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย
6. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อนำมาเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษารูปแบบระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) ในประเทศต่างๆ ที่มีมาตรฐานสากล

ผลการศึกษารูปแบบระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) มีดังนี้

1. **ประเทศสหรัฐอเมริกา** เป็นประเทศที่มีความตื่นตัวอย่างมากในเรื่องสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยเฉพาะสิทธิในการมีทนายความเพื่อให้มีสิทธิที่จะได้รับคำปรึกษาจากทนายความ (Meeboonsalang, 2014) รวมไปถึงการให้สิทธิจำเลยที่จะได้รับการช่วยเหลือด้านทนายความจากรัฐกรณีที่บุคคลที่ถูกกระทำผิดมีฐานะยากจนหรือมีรายได้น้อยกว่าจำนวนที่กำหนดไว้ (Havanon, 1979) นอกจากนี้ยังรวมถึงการช่วยเหลือด้านทนายความให้แก่ผู้ที่กระทำความผิดอาญาที่มีโทษไม่ร้ายแรงแต่ปราศจากทนายความที่จะให้คำปรึกษาหรือแก้ต่างให้ เนื่องจากยากจนไม่มีเงินจ้างทนายความ โดยมีหลักการคิดว่าการพิจารณาคดีอาญาที่จำเลยมีความยากจนโดยปราศจากทนายความแก้ต่างให้ นั่น เป็นการขัดต่อความยุติธรรมและเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ จนในที่สุดประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการจัดตั้งสำนักงานของทนายความจำเลยของรัฐ และได้ออกกฎหมาย (Jaiham et al., 2004) ที่มีสาระสำคัญว่าผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยจะได้รับความช่วยเหลือจากทนายความที่รัฐจัดหาให้โดยไม่จำเป็นต้องเป็นคนยากจน ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันว่าผู้ถูกกล่าวหาจะได้รับโอกาสในการต่อสู้คดีที่เพียงพอ

สหรัฐมีการกำหนดฐานความผิดที่จะให้ความช่วยเหลือจำเลยที่ไม่สามารถจัดหาทนายความได้เนื่องจากจำเลยมีฐานะยากจน (Thongkham, 2015) เช่น ในคดีอาญาที่มีความผิดอาญาร้ายแรงหรืออาจไม่ร้ายแรง ผู้เยาว์ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาบางประเภท คดีที่มีการพิจารณาเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตใจ หรือกรณีที่ถูกควบคุมตัวในฐานะพยานสำคัญ โดยในการจัดหาทนายความนั้นมีทั้งระบบบัญชีรายชื่อของทนายความ (Panel Attorneys) ระบบองค์กรทนายความจำเลยของรัฐ (Federal Public Defender Organizations) และระบบองค์กรทนายความของชุมชน (Community Defender Organizations)

ระดับมลรัฐมีการจัดหาทนายความให้จำเลยในคดีอาญาจะมีวิธีการแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของแต่ละมลรัฐ ซึ่งบางมลรัฐใช้ระบบองค์กรทนายความจำเลยของรัฐ (Public Defender System) บางมลรัฐใช้ระบบทนายความเอกชนที่ศาลตั้งให้ (Assigned Counsel System) และบางมลรัฐใช้ระบบทนายความตามสัญญาจ้าง (Contract Attorney System) จะพิจารณาตามความเหมาะสมแก่คดีเป็นกรณีไป ซึ่งสามารถใช้ระบบใดระบบหนึ่งหรือหลายระบบรวมกันก็ได้ (Jaiham et al., 2004)

ส่วนการจ่ายค่าตอบแทนก็มีหลายรูปแบบ เช่น เป็นรายชั่วโมง หรือค่าตอบแทนขั้นสูงต่อคดี

2. **ประเทศอังกฤษ** การจัดหาทนายความหรือที่ปรึกษาให้แก่ผู้ต้องหา นั้น ถือว่าเป็นการรักษาผลประโยชน์แห่งความยุติธรรมให้แก่ประชาชน เพราะผู้ต้องหาที่ถูกสอบสวนที่สถานีตำรวจมักจะเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะเสียเปรียบในการดำเนินคดี เนื่องจากเป็นผู้ที่ขาดความรู้ทางด้านกฎหมายแม้จะมีการแจ้งสิทธิต่างๆ แก่ผู้ต้องหาแล้วก็ตาม เช่นนี้กฎหมายจึงกำหนดให้ผู้ต้องหาจะต้องได้รับคำปรึกษาจากทนายความ (Emmins & Sprack, 2002) ปัจจุบันรัฐสภาของอังกฤษได้ตรากฎหมายชื่อว่า The Access to Justice Act 1999 ซึ่งมีคณะกรรมการการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย (Legal service Commission) ที่มีอำนาจหน้าที่ในการจัดให้มีการให้บริการแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในการได้รับคำปรึกษาหรือการช่วยเหลือ และมีทนายความแก้ต่างในคดีอาญาให้ด้วยการทำสัญญาจ้างทนายความไว้คอยให้คำปรึกษากฎหมายและจ้างทนายความประจำในรูปของสำนักงาน Public Defender (Kuhatong, 2010) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้รับการช่วยเหลือด้านทนายความที่มีคุณภาพตั้งแต่ชั้นจับกุมจนถึงที่สุด สิ่งที่น่าสนใจในการช่วยเหลือนี้ก็คือทนายความในสำนักงาน Public Defender นี้ต้องมีการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่องและต้องมีการตรวจสอบผลการดำเนินการของคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในการใช้งบประมาณที่มีคุณภาพและคุ้มค่าที่สุด มีเกณฑ์การควบคุมการปฏิบัติงานในด้านให้ความช่วยเหลือเป็นไปตามหลักเกณฑ์

มาตรฐานการควบคุมวิชาชีพทนายความหรือมาตรฐานการปฏิบัติงานของสำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย (The Public Defender Service Code of Conduct) เพื่อเป็นหลักประกันว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับบริการที่มีคุณภาพจากทนายความที่รัฐเป็นผู้จัดหาให้

นอกจากนี้ในการให้ความช่วยเหลือยังเกิดความคล่องตัว เนื่องจากการให้คำปรึกษาส่วนใหญ่จะเป็นการให้คำปรึกษาทางโทรศัพท์มากกว่าการพบเป็นการเฉพาะตัวจึงสามารถให้คำปรึกษาได้อย่างรวดเร็วอีกด้วย (Kuhatong, 2010)

ส่วนเงื่อนไขในการให้ความช่วยเหลือ คือหากผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นคนยากจนจะไม่ต้องเสียค่าทนายความ หากเป็นผู้มีรายได้บ้างจะต้องเสียค่าทนายความบางส่วนตามอัตราที่กฎหมายกำหนด แต่หากเป็นผู้มีรายได้เกินกว่าที่กฎหมายกำหนดจะไม่มีสิทธิขอความช่วยเหลือค่าทนายความเลย โดยรายได้ดังกล่าวจะเป็นส่วนหนึ่งของกองทุนในการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเพื่อรองรับการให้บริการด้านทนายความ ซึ่งรัฐบาลจะเป็นผู้จัดสรรให้ใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการตอบแทนแก่ทนายความตามอัตรามาตรฐาน โดยพิจารณาจากงานที่ปฏิบัติเป็นรายชั่วโมงของการทำงานและพื้นที่ที่ปฏิบัติงานอย่างเป็นทางการ

3. ประเทศฟิลิปปินส์ ประเทศฟิลิปปินส์ก็เป็นอีกหนึ่งประเทศที่ให้ความสำคัญกับการให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายแก่ประชาชน โดยพระราชกฤษฎีกาของทนายความของรัฐ (PAO) แก่ใช้สำหรับกฎหมายสาธารณะที่ 9046 และคำสั่งเฉพาะที่ 292 หรือที่รู้จักกันในประมวลกฎหมายปกครองปี 1987 ออกคำสั่งว่าการเข้าสู่ศาลและการช่วยเหลือทางกฎหมายที่เพียงพอจะไม่ถูกปฏิเสธต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพียงเพราะความยากจน ซึ่งออกคำสั่งโดยวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎรของรัฐบาลฟิลิปปินส์

ประเทศฟิลิปปินส์ได้มีการจัดตั้งทนายความของรัฐขึ้นในฐานะสำนักงานด้านกฎหมายของรัฐบาลในการขยายความช่วยเหลือต่อบุคคลที่ขัดสนในคดีอาญา และยังขยายความช่วยเหลือออกไปถึงคดีแพ่ง คดีแรงงาน คดีปกครอง และคดีอื่นๆ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการให้ความช่วยเหลือและเป็นการให้บริการแก่บุคคลที่ขัดสนในกระบวนการทางอาญาหรือแม้ไม่ยากไร้แต่เป็นกรณีเร่งด่วนรัฐก็จัดหาทนายความให้ โดยหัวหน้าสำนักงานทนายความของรัฐจะเป็นผู้สรรหาและเสนอชื่อทนายความที่เหมาะสมกับคดี

อำนาจและหน้าที่ของทนายความของรัฐนั้นถือเป็นอิสระตามกฎหมายในการปฏิบัติงานในการให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแก่ประชาชน โดยที่หน่วยงานทนายความของรัฐมีอยู่ในทุกๆ อำเภอเพื่อให้ความช่วยเหลือหรือให้บริการบุคคลที่ถูกกล่าวหาในคดีอาญาได้อย่างทั่วถึง

ด้านคุณภาพของทนายความนั้นหัวหน้าทนายความของรัฐและทนายความของรัฐประจำท้องที่ ผู้ช่วยทนายความของรัฐประจำท้องที่ ทนายความของรัฐระดับจังหวัด ทนายความของรัฐระดับเมือง ทนายความของรัฐระดับเทศบาลจะต้องถูกฝึกทำคดีอาญาไม่น้อยกว่า 5 ปี ก่อนที่จะได้รับการแต่งตั้ง ส่วนฝ่ายบริหารและฝ่ายสนับสนุนและทนายความอื่นๆ ในสำนักงานทนายความของรัฐจะถูกแต่งตั้งโดยหัวหน้าทนายความของรัฐตามกฎหมาย

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการนำระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) มาใช้ในประเทศไทย

ในการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 นี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาปัญหาในการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยของประเทศไทยในปัจจุบัน เพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคหากมีการนำระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) มาใช้ในประเทศไทย ซึ่งสามารถแยกออกเป็นประเด็นศึกษา ดังนี้

ผลการศึกษาปัญหาและอุปสรรคการนำระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) มาใช้ในประเทศไทย

1. ด้านคุณภาพ การจัดหาทนายความให้แก่ประชาชนในประเทศไทยนั้น ปัญหาที่พบเป็นอันดับแรก คือ ปัญหาด้านคุณภาพของทนายความที่รัฐเป็นผู้จัดหาให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญได้กล่าวไว้ สอดคล้องกันว่า การเข้าชื่อลงทะเบียนตามคุณสมบัติที่ตั้งไว้นั้น ส่วนใหญ่จะได้ทนายความที่ไม่ตรงกับเนื้อหาคดี เนื่องจากมีการเรียกเรียงตามลำดับแต่ไม่ได้เลือกตามความเชี่ยวชาญของทนายความ จึงไม่สามารถจำแนกความถนัดหรือความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของทนายความได้ (Jomkun, 2020) อีกทั้งอาชีพทนายความเป็นอาชีพที่สามารถรับว่าความได้อย่างอิสระ สามารถเรียกค่าตอบแทนได้ตามความยากง่ายแห่งคดี โดยเฉพาะทนายความที่มีชื่อเสียงสามารถสร้างรายได้ให้กับตัวเองในระดับที่สูงมาก จึงไม่สามารถมาลงทะเบียนเป็นทนายอาสาหรือทนายขอแรงได้ ดังนั้นระบบการจัดหาทนายความในประเทศไทยจึงยังไม่อาจทำให้มีทนายความที่มีความเชี่ยวชาญหรือเหมาะสมกับคดีได้

แต่อย่างไรก็ตามปัญหาและอุปสรรคการนำระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) มาใช้ในประเทศไทยนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกยังได้ให้ความเห็นอีกว่า แม้การนำระบบดังกล่าวมาใช้ อาจจะมีปัญหาบ้างในระยะแรก แต่ในทางกลับกันท้ายที่สุดแล้วจะกลายเป็นเครื่องมือที่สามารถแก้ไขปัญหาเรื่องคุณภาพได้อย่างถาวร เพราะจะทำให้มีความต่อเนื่องในการดำเนินการมากขึ้น กล่าวคือ ทนายความรุ่นที่หนึ่งอาจจะมีความไม่ราบรื่นอยู่บ้าง แต่จะค่อยๆ พัฒนา มีความเชี่ยวชาญมากขึ้น เพราะผ่านการอบรม การฝึกฝน ได้รับระบบพี่สอนน้อง วัฒนธรรมองค์กร และจะลงตัวในที่สุด ในระยะ 5-10 ปี ก็จะสามารถก้าวข้ามประเด็นปัญหาข้อนี้ไปได้ ดังนั้นการตั้งระบบ Public Defender จึงเป็นการก้าวข้ามปัญหาเรื่องคุณภาพได้ระดับหนึ่ง

2. ด้านองค์กรผู้รับผิดชอบ ปัจจุบันหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาของประเทศไทยนั้น โดยหลักแล้วคือหน่วยงานศาล นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอื่น เช่น สภาทนายความ เนติบัณฑิต สมาคม ชมรม มหาวิทยาลัยต่างเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนซึ่งต้องถือว่าเป็นข้อดีในการเป็นส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคมทางด้านกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตามการให้ความช่วยเหลืออาจมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ภายใต้กรอบวัตถุประสงค์หรือภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากรของหน่วยงาน ซึ่งทำให้การช่วยเหลือดังกล่าวอยู่ในลักษณะที่กระจายอยู่ตามหน่วยงานต่างๆ ไม่มีหน่วยงานใดเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงานและไม่เป็นเอกภาพ ท้ายที่สุดแล้วอาจส่งผลให้ประชาชนเกิดความสับสนได้

แม้ว่าระบบที่กล่าวมาจะช่วยสร้างประสิทธิภาพในการช่วยเหลือประชาชนได้เป็นอย่างดี แต่หากมีการนำระบบ Public Defender มาใช้ในประเทศไทยโดยการตั้งเป็นองค์กรหรือหน่วยงานขึ้นมาใหม่จะต้องใช้เวลาและงบประมาณสูงมาก ซึ่งจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ปัจจุบันประเทศไทยอาจยังไม่เหมาะสมที่จะจัดตั้งเป็นหน่วยงานหรือองค์กร Public Defender ขึ้นมาใหม่เหมือนในต่างประเทศแต่ควรให้งบประมาณแก่หน่วยงานเดิมที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงและพัฒนาระบบให้เป็นอย่าง Public Defender มากกว่า

3. ด้านเกณฑ์ในการให้ความช่วยเหลือด้านทนายความ เนื่องจากในปัจจุบันหน่วยงานต่างๆ ของรัฐต่างได้วางหลักเกณฑ์การให้ความช่วยเหลือประชาชนทางด้านกฎหมายหรือการจัดหาทนายความสำหรับผู้ที่มิฐานะยากจนและไม่ได้รับความเป็นธรรมไม่มีเงินในการต่อสู้คดีเป็นหลัก แต่อย่างไรก็ตามเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการให้ความช่วยเหลือที่ถูกบัญญัติไว้ในกฎกระทรวงหรือในระเบียบต่างๆ ยังมีข้อจำกัดว่าต้องให้ความช่วยเหลือผู้ที่ยากจนหรือไม่ได้รับความเป็นธรรมในทางคดีเท่านั้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเป็นการยากที่จะกำหนดว่าอย่างไรถือว่ายากจนซึ่งในความเป็นจริงจึงยังอาจมีกรณีอื่นๆ ที่มีความจำเป็นจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากทนายความด้วย

ประเทศไทยควรได้ขยายความช่วยเหลือให้กว้างออกไปเช่นเดียวกับระบบ Public Defender กล่าวคือ ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยที่จะได้รับความช่วยเหลือจากทนายความของรัฐนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นคนยากจนหรือเป็นคดีอาญาร้ายแรงเท่านั้น แต่ให้ยึดหลักที่ว่าผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยจะได้รับโอกาสในการต่อสู้คดีที่เพียงพอ ดังนั้นหากมีการนำระบบ Public Defender มาใช้ในประเทศไทยจึงต้องมีการกำหนดเกณฑ์ในการให้ความช่วยเหลือกันใหม่

4. ด้านค่าตอบแทนทนายความ ปัจจุบันกองทุนยุติธรรมของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรมนั้น มีการกำหนดอัตราค่าจ้างผู้ประกอบการวิชาชีพหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเป็นพิเศษและที่ปรึกษาหรือผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายหรือการดำเนินการทางคดีอาญาไว้ว่าคดีในศาลชั้นต้น คดีละ 5,000-10,000 บาท ชั้นอุทธรณ์หรือชั้นฎีกา คดีละ 5,000-20,000 บาท และชั้นบังคับคดี คดีละ 5,000-30,000 บาท ซึ่งอัตราเงินรางวัลของทนายขอแรงที่ศาลเรียกให้มาช่วยเหลือคดีให้แก่จำเลยนั้นต้องให้คดีถึงที่สุดจึงจะได้รับเงินค่าตอบแทน ซึ่งหากคดีใดดำเนินไปถึงชั้นอุทธรณ์หรือฎีกาซึ่งต้องใช้ระยะเวลาทำให้ได้รับเงินในแต่ละคดีล่าช้าออกไป อีกทั้งการปฏิบัติงานจริงในบางพื้นที่ที่ทนายความต้องสำรองค่าใช้จ่ายเอง นอกจากนี้เจ้าพนักงานเอง เช่น พนักงานสอบสวนยังต้องสำรองค่าใช้จ่ายและค่าตอบแทนให้ทนายความไปก่อนด้วย จึงทำให้ไม่เกิดแรงจูงใจให้ทนายความเข้ามาทำงานและสร้างความอึดอัดกดดันให้แก่เจ้าพนักงานในการปฏิบัติงานตามกฎหมายด้วย

5. ด้านงบประมาณ งบประมาณส่วนใหญ่เป็นงบประมาณที่อยู่ใต้อำนาจบริหารของหน่วยงานที่ตั้งไว้ล่วงหน้า ซึ่งบางปีไม่เพียงพอ บางปีถูกตัดงบประมาณ หรือหากเบิกมาไม่ทันในปีงบประมาณปัจจุบันก็ต้องข้ามไปใช้ปีถัดไป จึงทำให้การเบิกจ่ายเป็นไปอย่างล่าช้าทำให้บางหน่วยงานต้องมีการสำรองจ่ายค่าดำเนินการต่างๆ ไปก่อนจนทำให้เกิดการขัดสนในการทำงาน อีกทั้งในแต่ละหน่วยงานยังมีอัตราค่าตอบแทนไม่เท่ากันซึ่งอาจส่งผลต่อจำนวนทนายความของแต่ละหน่วยงานอีกด้วย

6. ด้านรูปแบบ รูปแบบในการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนของแต่ละหน่วยงานมีความแตกต่างกันออกไปตามภารกิจของหน่วยงานทำให้ขาดความเป็นเอกภาพจึงอาจทำให้ไม่สามารถเกิดความร่วมมือในการทำงานร่วมกันได้ขาดความต่อเนื่องในการช่วยเหลือในทางคดีเพราะต้องเปลี่ยนตัวทนายความทำให้ประชาชนเกิดความสับสนได้

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางพัฒนาระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

ผลการศึกษารูปแบบและแนวทางพัฒนาระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย จากการศึกษาวิจัยพบว่าการจัดให้มีระบบงานในรูปแบบของทนายความของรัฐ (Public Defender) ขึ้นเช่นเดียวกับในต่างประเทศนั้นเป็นแนวทางที่เหมาะสม เนื่องจากประเทศไทยมีระบบทนายความอาสาหรือทนายความขอแรงที่ไม่แตกต่างกับระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) ในต่างประเทศมากนัก เพียงแต่ในประเทศไทยยังไม่เป็นระบบหรือรูปแบบที่ชัดเจน ดังนั้นจึงควรนำรูปแบบดังกล่าวมาเป็นต้นแบบในการปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของประเทศไทย

อภิปรายผล

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษารูปแบบระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) ในต่างประเทศ

จากการศึกษาวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ว่าทั้ง 3 ประเทศที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษารูปแบบนั้น สามารถแบ่งได้ออกเป็น 3 เรื่องหลัก กล่าวคือ

1. นานาประเทศโดยเฉพาะประเทศที่ใช้ระบบการดำเนินคดีในระบบกล่าวหา (Accusatorial) ที่ผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหาต้องอยู่ในฐานะที่จะสามารถต่อสู้กันได้อย่างเท่าเทียมกันอันเป็นไปตามหลัก “อาวูทที่เท่าเทียมกัน” (Na Nakom, 2006) ในทั้ง 3 ประเทศจึงให้ความสำคัญกับการที่ประชาชนในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นจำเป็นต้องมีสิทธิในการต่อสู้คดีหรือได้รับคำปรึกษาด้านกฎหมายเกี่ยวกับคดีจากทนายความ (Meeboonsalang, 2014) ตั้งแต่เริ่มต้นเพื่อเป็นแนวทางในการต่อสู้คดีต่อไป เช่นเดียวกับประเทศไทยที่ดำเนินคดีอาญาในระบบกล่าวหา (Accusatorial) ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินคดีให้เป็นไปตามหลักสากลดังกล่าว โดยมีทนายความเป็นกลไกสำคัญในการที่จะประกันได้ว่ารัฐได้จัดการให้ทั้งสองฝ่ายมีอาวูทที่เท่าเทียมกันแล้วในการต่อสู้คดีอาญา ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองประโยชน์แห่งความยุติธรรมให้แก่ประชาชน

2. คุณภาพของทนายความ ซึ่งโดยหลักแล้วเมื่อรัฐได้จัดหาทนายความให้ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยได้มีอาวูทที่เท่าเทียมกันในการต่อสู้คดีอาญาแล้ว รัฐจะต้องประกันด้วยว่าผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยจะได้รับบริการที่มีคุณภาพจากทนายความที่รัฐจัดหาให้ ทั้งนี้การคัดเลือกทนายความจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่าประเทศไทยยังประสบกับปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพของทนายความอยู่มาก ซึ่งสอดคล้องกับบทความทางวิชาการว่าระบบ การเข้าสู่ชื่อลงทะเบียนตามคุณสมบัติที่ตั้งไว้ในส่วนใหญ่จะได้นายความที่ไม่ตรงกับเนื้อหาคดี เนื่องจากมีการเรียกเรียงตามลำดับแต่ไม่ได้เลือกตามความเชี่ยวชาญของทนายความ จึงไม่สามารถจำแนกความถนัดหรือความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของทนายความได้ (Jomkun, 2020) และสอดคล้องกับผลการวิจัย ว่าการจัดหาทนายความของรัฐนั้นยังประสบกับปัญหาที่สำคัญ คือคุณภาพของทนายความ โดยเสนอให้มีการแบ่งประเภทคดีที่ให้ความช่วยเหลือตามความชำนาญและประสบการณ์ในการว่าความของทนายความเป็นหลัก (Lablai, 2004) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่าการจัดทนายขอแรงในประเทศไทยส่งผลทำให้บุคคลได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เสมอภาค เพราะไม่มีการกำหนดคุณสมบัติของทนายความขอแรง ระบบการคัดเลือก และประสิทธิภาพของทนายความ รวมไปถึงค่าตอบแทน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน

3. เกณฑ์ในการให้ความช่วยเหลือด้านทนายความ จากการศึกษาวิจัยพบว่าเกณฑ์การให้ความช่วยเหลือประชาชนทางด้านกฎหมายหรือการจัดหาทนายความนั้น มุ่งเน้นไปที่ผู้ที่มีฐานะยากจนและไม่ได้รับความเป็นธรรมในการต่อสู้คดีเป็นหลัก สอดคล้องกับงานวิจัยที่ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยบางส่วนไม่สามารถจัดหาทนายความด้วยตนเองได้เพราะเหตุขาดแคลนทุนทรัพย์ (Lablai, 2004) ซึ่งจากการศึกษาวิจัยพบว่าในความเป็นจริงแล้วเป็นการยากที่จะกำหนดว่าอย่างไรถือว่ายากจน ซึ่งในความเป็นจริงจึงยังอาจมีกรณีอื่นๆ ที่มีความจำเป็นจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากทนายความด้วย ในประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศฟิลิปปินส์นั้น นอกจากจะมุ่งเน้นให้ความช่วยเหลือด้านทนายความในคดีอาญาร้ายแรงแล้ว ยังให้ความช่วยเหลือคดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ในประเทศอังกฤษได้กำหนดเงื่อนไขในการให้ความช่วยเหลือว่าหากผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นคนยากจนไม่ต้องจ่ายค่าทนายความเลย หากเป็นผู้มีรายได้อ้างอิงให้จ่ายค่าทนายความตามความเหมาะสม แต่หากเป็นผู้ที่มีรายได้เกินกว่าที่กฎหมายกำหนดจะไม่มีสิทธิขอความช่วยเหลือค่าทนายความ นอกจากนี้ในประเทศฟิลิปปินส์ยังมีการให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลที่ไม่ยากไร้แต่มีความจำเป็นเร่งด่วนในการขอความช่วยเหลือด้านกฎหมายหรือคำปรึกษาจากทนายความของรัฐอีกด้วย

4. การจัดตั้งองค์กรหรือหน่วยงาน จากการศึกษาวิจัยพบว่า ปัจจุบันประเทศไทยมีหน่วยงานที่ให้การช่วยเหลือด้านกฎหมาย หรือทนายความอยู่จำนวนมากตามหน่วยงานต่างๆ แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ใดเป็นผู้นำรับผิดชอบโดยตรงทำให้ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงานและไม่เป็นเอกภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยที่ว่า ประเทศไทยยังไม่มี

ระบบทนายความพิทักษ์สิทธิจึงเป็นการให้ความช่วยเหลือในหน่วยงานราชการหรือเอกชน ซึ่งรัฐไม่ได้เป็นผู้ดำเนินการ ให้ความช่วยเหลือจึงมีรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ และเป็นการให้ความช่วยเหลือภายใต้วัตถุประสงค์ของแต่ละองค์กร งบประมาณ และบุคลากร (Jaiham et al. 2004) ทั้งนี้ในการศึกษาวิจัยพบว่าควรให้มีการกำหนดให้มีหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเป็นผู้รับผิดชอบหลัก เช่น สภานายความ เนื่องจากมีหน่วยงานหลักอยู่ทุกจังหวัด มีมาตรฐานการขอใบอนุญาตให้เป็นทนายความรวมถึงมีการควบคุมด้านมรรยาททนายความอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีงานวิจัยที่เห็นว่าควรให้กระทรวงยุติธรรมเป็นหน่วยงานกลางในการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและองค์กรต่างๆ รวมทั้งขึ้นทะเบียนองค์กรและหน่วยงานให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย เพื่อสร้างเครือข่ายและความ เป็นเอกภาพให้แก่องค์กรและหน่วยงานเหล่านั้นด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่ว่าควรจัดให้มีหน่วยงานใด หน่วยงานหนึ่งขึ้นมารับผิดชอบเป็นหลัก โดยนำหลักการมาจากระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) ใน ต่างประเทศมาเทียบเคียง

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการนำระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) มาใช้ในประเทศไทย

จากการศึกษาวิจัยพบว่า หากมีการนำระบบการจัดหาทนายความของรัฐมาใช้ในประเทศไทย ในระยะแรก นั้นอาจมีปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้าง ซึ่งเป็นเรื่องทั่วไปในการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลง แต่ระบบ Public Defender นี้จะทำให้ตัวผู้ทำงานไม่ว่าจะเป็นทนายความผู้เชี่ยวชาญ หรือทนายความจบใหม่ สามารถใช้พื้นที่นี้ในการฝึกฝนให้ เกิดความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านคดีอาญา และด้านการช่วยเหลือผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาได้ สอดคล้องกับ งานวิจัยที่ว่าประเทศไทยควรพิจารณาตั้งหน่วยงานของรัฐขึ้นมาเช่นเดียวกับระบบ Public defender ของสหรัฐอเมริกา เพื่อแก้ไขปัญหาประสิทธิภาพของทนายขอแรงกับเงินรางวัลยังไม่เป็นเอกภาพ (Chandroukrishna, 2013) ซึ่งระบบงาน ดังกล่าวยังสามารถช่วยแก้ไขปัญหาในด้านของความรู้ลึกซึ้งของทนายความ ว่างานนี้ไม่ใช่งานรอง ไม่ได้เป็นการแค่เป็น งานประจำที่ทนายความจะให้ความทุ่มเทในการทำงาน เกิดความรับผิดชอบต่อการทำคดีอันจะส่งผลเป็นการ ช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ดีผลการวิจัย ยังพบว่า การจัดตั้งเป็นองค์กรขึ้นมาใหม่อาจยังไม่เหมาะสมกับประเทศไทย เนื่องจาก หากหน่วยงานที่ตั้งขึ้นมานั้นเป็นหน่วยงานของรัฐโดยตรง อาจทำให้ประชาชนระแวงสงสัยในเรื่องผลประโยชน์ที่อาจ ทับซ้อนกันได้ ยิ่งหากมีการมีผู้เสียหายเป็นข้าราชการ หรือเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ยิ่งทำให้มีความสงสัยระแวงมากยิ่งขึ้น หรืออาจมีการแทรกแซงจากผู้บังคับบัญชาได้ และประการสำคัญการตั้งให้เป็นหน่วยงานของรัฐอาจเกิดข้อสงสัยว่า เป็นการตั้งทนายความของรัฐมาเพื่อต่อสู้กับพนักงานอัยการ ซึ่งเป็นเจ้าพนักงานของรัฐเองเช่นเดียวกัน ซึ่งอาจดู ขัดแย้งกับระบบการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐของประเทศไทยด้วย อีกทั้งการตั้งองค์กรขึ้นมาใหม่ในประเทศไทยนั้นต้อง ใช้เวลาและงบประมาณที่สูงมาก ในขณะที่ประเทศไทยเองนั้นมีระบบทนายความอาสา ทนายความขอแรง และการให้ ความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นๆ อยู่แล้ว โดยสภานายความแห่งประเทศไทย ยังคงเป็นหน่วยงานหลักในด้าน องค์กรการช่วยเหลือเรื่องทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย ซึ่งสอดคล้องกับผู้ที่สัมภาษณ์เชิงลึกที่มีความเห็นว่า ควรให้สภานายความเป็นหน่วยงานหลักเกี่ยวกับการจัดหาทนายความ กล่าวคือให้สภานายความแห่งประเทศไทย จัดให้มีทนายความในรูปแบบของ Public Defender ลงไปยังสำนักงานทนายความทุกจังหวัด เนื่องจากแม้ว่าตัว ทนายความแต่ละคนจะมีความอิสระ แต่ระบบงานสภานายความยังคงอยู่ภายใต้กฎหมายปกครอง คล้ายกับ เนตบัณฑิต แพทยสภา มหาวิทยาลัยรัฐที่ออกนอกกระบวน ซึ่งรัฐยังสามารถกำกับดูแล สนับสนุนงบประมาณ หรือมี มาตรการบังคับที่สามารถใช้บังคับกับทนายความได้ เช่น เรื่องมรรยาททนายความ หรือการถอนใบอนุญาต

ทนายความ เป็นต้น จึงมองว่ามีความเป็นไปได้มากกว่าการตั้งเป็นองค์กรขึ้นมาใหม่ให้เหมือนกับต่างประเทศ โดยให้มีตำแหน่งเจ้าหน้าที่ ที่เรียกว่า Public Defender เพิ่มเข้ามา หรือจะเรียกชื่อเป็นอย่างอื่นก็ได้แต่ให้ทำหน้าที่อย่าง Public Defender จะทำให้การช่วยเหลือนี้สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วประเทศ

ส่วนการช่วยเหลือให้มีทนายความในการต่อสู้คดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น อาจขยายความไปถึงกรณีคดีมีความเร่งด่วน คดีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้เปราะบาง คดีที่มีความสลับซับซ้อน คดีที่กระทบกระเทือนกับสังคม ดังนั้นแม้เป็นความผิดอาญาที่มีโทษไม่ร้ายแรงแต่มีเหตุจำเป็นอย่างอื่นที่จำเป็นต้องมีทนายความรัฐควรต้องจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเช่นกัน อีกทั้งในการให้ความช่วยเหลือยังต้องคำนึงถึงความเหมาะสม ความรวดเร็วความคล่องตัว โดยไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปแบบของทนายความเท่านั้นแต่อาจเป็นการให้คำปรึกษาหรือคำแนะนำทางโทรศัพท์หรืออื่นๆ ได้อีกด้วย

สำหรับการจ่ายค่าตอบแทนที่เหมาะสมให้แก่ทนายความนั้น ผลการวิจัยพบว่าประเทศไทยควรนำรูปแบบอย่างในต่างประเทศมาปรับใช้ เช่น ให้ทนายความของรัฐนี้มีฐานะเหมือนเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ มีเงินเดือนให้ และมีการจ่ายค่าตอบแทนหลายรูปแบบ เช่น เป็นรายชั่วโมงโดยแบ่งเป็นค่าตอบแทนในการดำเนินคดีในศาลและค่าตอบแทนในการดำเนินคดีนอกศาลที่มีอัตราแตกต่างกันออกไป นอกจากนี้ยังแบ่งตามกระบวนการดำเนินคดีในชั้นอุทธรณ์และการดำเนินคดีในชั้นคณะกรรมการคุมประพฤติอีกด้วย จึงทำให้เห็นได้ว่าค่าตอบแทนที่จ่ายนั้นได้คำนึงถึงความยากง่ายแห่งคดีด้วย

ส่วนเรื่องงบประมาณ ผลการวิจัยพบว่า ประเทศไทยควรพิจารณาให้มีการรวมงบประมาณจากแต่ละหน่วยงานที่จัดสรรให้กับทนายความมาเป็นส่วนหนึ่งของค่าตอบแทนเพื่อที่จะได้ใช้งบประมาณอย่างคุ้มค่าและไม่เกิดการกระจัดกระจายของงบประมาณและสามารถบริหารจัดการให้มีการใช้งบประมาณไปในแนวทางเดียวกันได้

อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากงบประมาณที่ต้องนำมาเป็นค่าใช้จ่ายและค่าตอบแทนสำหรับทนายความแล้ว รัฐควรจัดสรรงบประมาณสำหรับการฝึกอบรมหรือการสนับสนุนด้านต่างๆ ที่จะสามารถทำให้ทนายความเกิดทักษะเกิดความชำนาญอันเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพแก่ทนายความมากยิ่งขึ้นด้วย

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางพัฒนาระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า ในประเทศไทยควรให้ระบบงานทนายความของรัฐ (Public Defender) แทรกอยู่ในหน่วยงานของรัฐที่มีอยู่ คือสำนักงานทนายความประจำจังหวัดโดยการตั้งเป็นตำแหน่ง Public Defender ขึ้นมาเป็นเจ้าหน้าที่ประจำซึ่งอาจเป็นพนักงานราชการหรือเป็นข้าราชการ จังหวัดละ 2 คน ผู้ที่มีตำแหน่งดังกล่าวมีหน้าที่ประสานงานกับเครือข่ายทนายความทั้งจังหวัด ควบคุมและกำหนดคุณสมบัติของทนายความในเครือข่ายให้เข้ามารับการฝึกอบรมเป็น Public Defender และเมื่อมีการร้องขอ เจ้าหน้าที่ Public Defender ประจำจังหวัดสามารถพิจารณาทนายความในเครือข่ายให้ออกไปปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม เช่นนี้จะทำให้การจัดหาทนายความเป็นระบบที่กระจายความช่วยเหลือไปได้ทุกจังหวัด หรือแม้แต่ในจังหวัดใกล้เคียงก็สามารถขอความช่วยเหลือกันได้ นอกจากนี้ยังสามารถควบคุมเรื่องคุณภาพของทนายความโดยกำหนดคุณสมบัติเพิ่มเติม เช่น กำหนดให้ทนายความที่จะมาเป็นเครือข่าย Public Defender ต้องมาจากสำนักงานทนายความเป็นผู้ส่งตัวแทนมา ดังนั้นสำนักงานทนายความหากจะสร้างชื่อเสียงจึงต้องส่งทนายความที่มีความสามารถเข้ามา เช่นนี้ก็จะเป็นการคัดกรองคุณภาพได้อีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังสามารถกำกับดูแลเกี่ยวกับจริยธรรมในวิชาชีพ การฝึกอบรม ความรับผิดชอบต่อดคดี ความเอาใจใส่ลูกค้า และการช่วยเหลืออาจขยายออกไปให้มีหลายรูปแบบที่ไม่ใช่แต่เฉพาะรูปแบบทนายความเท่านั้น แต่ยังมี

สามารถสร้างเครือข่ายการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบเป็นที่ปรึกษากฎหมาย เพื่อน นักวิชาการ เช่น อาจารย์ในมหาวิทยาลัย หรือเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอีกด้วย อีกทั้งเพื่อความคล่องตัวและรวดเร็วในการให้ความช่วยเหลืออาจใช้การโทรศัพท์ในการให้คำปรึกษาเบื้องต้นได้อีกด้วย เมื่อ Public Defender เป็นตำแหน่งเจ้าหน้าที่ของรัฐ รัฐจึงสามารถให้มีกฎหมายมาควบคุมการปฏิบัติงาน การทุจริต มีการรายงานผลเสร็จ มีการประเมินผล รวมถึงการให้รางวัล นอกจากนี้รัฐสามารถให้สวัสดิการต่างๆ เช่น ให้เครื่องราชอิสริยาภรณ์เพื่อเป็นเกียรติ เป็นความภูมิใจแก่ผู้ปฏิบัติงานได้ อันเป็นการส่งเสริมให้ทำหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบอย่างเต็มกำลังและเกิดความภาคภูมิใจ

สรุป

สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยที่จะได้รับการช่วยเหลือจากทนายความและสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือด้านทนายความจากรัฐถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานและเป็นหลักประกันว่าจะสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเท่าเทียมกันอันเป็นไปตามหลักอาวูทที่เท่าเทียมกัน แต่อย่างไรก็ตามความสามารถในการจัดหาทนายความหรือแม้แต่ปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพของทนายความที่รัฐจัดหาให้ รวมตลอดถึงปัญหาเรื่องเกณฑ์ที่จะได้รับความช่วยเหลือ หน่วยงานผู้รับผิดชอบ ค่าตอบแทนทนายความ งบประมาณ ก็ยังเกิดปัญหาหลายประการที่ทำให้รัฐไม่สามารถจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายในการสร้างความเท่าเทียมกันของคุณความได้อย่างแท้จริง งานวิจัยฉบับนี้จึงศึกษาถึงปัญหาและหาแนวทางเพื่อพัฒนาระบบการจัดหาทนายความที่มีอยู่ในประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ว่าควรมีการนำระบบทนายความของรัฐ (Public Defender) มาใช้ในประเทศไทย โดยการจัดตั้งส่วนงานทนายความของรัฐ (Public Defender) ขึ้นมาและให้อยู่ภายใต้สังกัดสภาพทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ และมีสำนักงานอยู่ในสำนักงานสภาพทนายความหรือสังกัดกรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพหรือยุติธรรมจังหวัดทุกจังหวัด ทั้งนี้เพื่อให้ทนายความในกลุ่มงานดังกล่าวมีความเชี่ยวชาญเฉพาะคดี มีค่าตอบแทนที่เหมาะสม มีเกียรติมีศักดิ์ศรี และมีระบบการตรวจสอบความโปร่งใส

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการจัดตั้งส่วนงานทนายความของรัฐ (Public Defender) ให้อยู่ภายใต้สังกัดสภาพทนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยมีสำนักงานอยู่ในสำนักงานสภาพทนายความหรือสังกัดกรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพหรือยุติธรรมจังหวัดทุกจังหวัด
2. ควรมีการคัดเลือกทนายความที่มีความถนัดหรือความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านตั้งแต่เบื้องต้น ตามหลักเกณฑ์ทนายความของรัฐ
3. ควรมีการกำหนดให้ทนายความที่มาสมัครเป็น Public Defender ต้องมาจากการส่งตัวของสำนักงานทนายความ เช่นนี้จะเป็นการสร้างชื่อเสียงให้สำนักงานทนายความนั้นๆ และเป็นการคัดคุณภาพได้อีกทางหนึ่งด้วย
4. ควรให้สภาพทนายความกำหนดคุณสมบัติเพิ่มเติม เช่น เมื่อได้รับใบอนุญาตว่าความแล้วให้มีชั่วโมงการบริการสังคมเป็นกฎข้อหนึ่งของทนายความ
5. ควรจัดให้มีทนายความพิเศษ คือทนายความของรัฐที่มีอยู่เดิมคอยเป็นที่ปรึกษาให้กับดูแลทนายความใหม่ที่ผ่านหลักเกณฑ์การคัดเลือกมาแล้วและกำลังจะเป็นทนายความของรัฐ โดยอาจให้ค่าตอบแทนทนายความพิเศษด้วย

6. ควรขยายเกณฑ์ในการให้ความช่วยเหลือออกไป แม้เป็นความผิดที่มีโทษไม่ร้ายแรงแต่อาจเป็นกรณีเร่งด่วนที่จำเป็นต้องมีทนายความรัฐก็มีหน้าที่ต้องจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยด้วย
7. ควรขยายความช่วยเหลือออกไปถึงประชาชนทุกระดับชั้นแม้กระทั่งข้าราชการที่กระทำผิดเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ก็สามารถเข้ามาขอความช่วยเหลือได้
8. ควรแบ่งส่วนรับผิดชอบในเรื่องค่าตอบแทนทนายความว่าหากผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นคนยากจนไม่ต้องเสียค่าทนายความ หากเป็นผู้มีรายได้บ้างจะต้องเสียค่าทนายความบางส่วน แต่ถ้าเป็นผู้มีรายได้มากจะไม่มีสิทธิขอความช่วยเหลือเรื่องค่าทนายความ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการกระทำที่ตนได้ทำลงไป
9. ควรเพิ่มค่าตอบแทนทนายความให้เหมาะสมกับคดี และพิจารณาเป็นกรณีไปตามความยากง่ายแห่งคดี นอกจากนี้ทนายของรัฐควรได้รับสวัสดิการอื่น ๆ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการทำงาน เช่น ได้รับการยกเว้นภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา หรือให้เครื่องราชอิสริยาภรณ์
10. ควรมีระบบตรวจสอบที่โปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้
11. ควรมีมาตรการลงโทษทนายความที่ไม่ใส่ใจในการทำคดีความ เช่น ลีมนัด ผิดนัดขึ้นศาล ยื่นบัญชีพยานไม่ครบหรือจากข้อร้องเรียนไม่ว่าจากลูกความ บุคคลภายนอกหรือแม้แต่จากทนายความด้วยกันเอง โดยผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการที่มีทั้งส่วนของสภาทนายความและส่วนของทนายความของรัฐ เพื่อให้เป็นที่ยุติอย่างเดียวกัน
12. ควรปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมให้รู้สึกว่าการทนายความเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการยุติธรรม
13. ควรกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีทนายความหรือที่ปรึกษาด้านกฎหมายตั้งแต่ชั้นจับกุม
14. ควรแก้ไขปรับปรุงกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 วรรคสอง มาตรา 84 วรรคท้าย มาตรา 134/1 มาตรา 134/4 มาตรา 172 วรรคสอง และมาตรา 173 ให้ทนายความมีบทบาทมากกว่าการเข้าไปนั่งในคดีตามกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อให้มีความสอดคล้องกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

การมีทนายความในคดีอาญาเป็นหลักการทั่วไป ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาอันเป็นไปตามหลักอาวุธที่เท่าเทียมกัน การมีทนายความจึงถือเป็นสิทธิอย่างหนึ่งของผู้ถูกกล่าวหา หรือจำเลยในการต่อสู้คดี กล่าวคือผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยนั้นมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากทนายความ และการช่วยเหลือดังกล่าวหากผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยไม่อยู่ในฐานะที่จะเข้าถึงความช่วยเหลือได้รัฐมีหน้าที่จัดหาทนายความให้ อีกทั้งหากถูกกล่าวหาหรือจำเลยไม่มีความสามารถที่จะจ่ายค่าทนายความได้ รัฐมีหน้าที่ที่จะต้องจัดหาทนายความให้โดยไม่มีค่าใช้จ่าย ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับสิทธิต่างๆ ตามกฎหมาย รวมทั้งแนวทางในการต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความผิดและพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลย อีกทั้งยังเป็นการป้องกันสิทธิในระหว่างการดำเนินคดีอาญาอันเป็นหลักประกันในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอีกด้วย

References

- Chandrukrishna, S. (2013). *The Effectiveness of Lawyers Seeking Force Against Bounties: A Study Only of Langsuan Provincial Court cases.*
- Code of Criminal procedure B.E. 2562(2019). (2019, March 29). *Thai Government Gazette*, Vol. 136, Part 34 a.
- Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560(2017). (2017, April 6). *The Government Gazette*, Vol. 134, Part 40 a.
- Emmins, C.J., & Sprack, J. (2002). *Emmins on Criminal Producer* (9th ed.). Oxford University Press.
- Havanon, J. (1979). Office of the Public Defender in the United States. *Dunlaphaha; Journal of the Court of Justice*, 26(4), 63–64.
- Jaihar, N. et al. (2004). *The report on the study and development of the public defender.* Faculty of Law, Thammasat University.
- Jomkun S. (2020). The Problem–Solving Ways of Using Public Defender for the Alleged Offender or Accused. *Journal of Social Sciences Srinakharinwirot University*, 23(1), 157–168.
<https://ejournals.swu.ac.th/index.php/JOS/article/view/12908>
- Kuhatong, P. (2010). *The Right of a Criminal Defendant to Have a Lawyer in the Criminal Case.* Supporting Documents for Senior Justice Executive; Course 16, Judicial Training Institute.
- Lablai. L. (2004). *Problems and Guidelines Regarding the Appointment of Lawyers for the Accused and the Defendants in Criminal Cases.* Chulalongkorn University
- Meeboonsalang, N. (2014). Fundamental Principles in Criminal Justice. *Thammasat University Journal*, 33(3), 49–72.
- Na Nakorn, K. (2006). *The Criminal Procedure Law.* Winyuchon.
- Singkaneti, B. (2022). *Public law Rule of Law/ Rechtsstaat as Criterion Limited the Power of Government* (3rd ed.). Winyuchon.
- Srisanit, P. (2020). *Human Rights in the Criminal Justice System.* Winyuchon.
- Thongkham, N. (2015). *The Ability to Prosecute: Public Counsel in Criminal Cases*[Master’s Thesis, Dhurakij Pundit University].